

‘Een ontdekkingsreis naar het vreemde’

Verslag van experiment SLO-netwerkscholen is prima handleiding voor CKV1

In september 1996 ging op twaalf scholen het experimentele project Culturele en Kunstzinnige Vorming 1 (CKV1) van start onder leiding van het Instituut voor Leerplanontwikkeling (SLO). De ervaringen van de netwerkscholen zijn verzameld in de bundel ‘Een ontdekkingsreis naar het vreemde’. Wat oogt als een rapportage, zal voor veel scholen een handleiding zijn bij de opzet en uitvoering van CKV1.

Véronique Damoiseaux

Voor al die scholen die van de ervaringen van collega-instellingen zouden willen leren bij de opzet en uitvoering van het nieuwe vak Culturele en Kunstzinnige Vorming 1, is aan het begin van dit schooljaar een handige bundel verschenen. Onder de titel *Een ontdekkingsreis naar het vreemde* bracht het SLO verslag uit van de ervaringen van twaalf scholen in Nederland, opgedaan bij een eerste proeve met dit brede culturele vak. Een dubbelzinnige titel, want daarmee wordt niet alleen bedoeld op een eerste kennismaking met een vreemd vak dat straks in de tweede fase verplicht op alle schoolprogramma's verschijnt, maar ook op het thema *Het vreemde* dat het SLO de netwerkscholen meegaf.

Met de uitgave van het verslag van hun ervaringen kunnen nu ook collega-instellingen de vruchten plukken van de zeer uiteenlopende resultaten. Daarmee vormt *Een ontdekkingsreis naar het vreemde* een goed vervolg op *Als 't erin zit, wil 't eruit* dat het Platform Kunsteducatie in 1995 uitgaf. Naar aanleiding van schoolportretten met een goede kunstzinnige praktijk, werden daarin adviezen uitgebracht voor een eerste inventarisatie van

binnen- en buitenschoolse culturele activiteiten en de organisatie daarvan, al dan niet binnen bestaande beleidsplannen. Het verslag van het SLO gaat echter een stap verder en geeft concrete aanwijzingen voor de mogelijke opzet van CKV1. Daarbij schromen de docenten die aan het project hebben meegewerkt niet zichzelf, collega's en leerlingen kritisch onder de loep te nemen.

Diversiteit binnen het netwerk

Al in september 1996 startte het SLO het CKV1-project met een twaalfstal scholen verspreid over het hele land. Daarbij is destijds bewust gekozen voor zowel scholen met een uitgebreid binnen- en buitenschools cultureel programma en met hoge kunstzinnige ambities en allure, als voor minder ervaren scholen met een wat behoudend cultureel karakter. Het netwerk inventariseerde bestaande kunstactiviteiten en aanwezige deskundigheid, zowel in school als bij lokale en regionale culturele en onderwijsondersteunende instellingen. Met het oog op het aankomende studiehuis waarbinnen CKV1 zal moeten functioneren, onderzochten de scholen bovendien of

zij beschikten over een voldoende uitgeruste bibliotheek en mediatheek. De verschillen die in een maandelijks overleg aan het licht kwamen, bleken groot: van computernetwerken met omringende bibliotheken en Internet-aansluitingen tot kaartenbaksystemen en veelvuldige, structurele contacten met collega-instellingen tot betrekkelijk geïsoleerd functionerende vakdocenten. Vanaf januari 1997 gingen de scholen aan de slag met het thema *Het vreemde*. Binnen de bestaande structuren en regelgeving experimenteerden kunstsecties onder leiding van een kunstcoördinator met dit extra vak op het rooster. Een verzwaring van taken voor de docenten, maar ook voor de leerlingen.

Gebrek aan samenhang

Het SLO bood de scholen geen compleet CKV1 lesprogramma aan rondom het thema. Een dik pakket achtergrondinformatie diende als uitgangspunt voor een zelfgekozen opzet van zowel de inhoud als de organisatie van het vak. Het thema was verdeeld in twee subthema's, *Ontdekkingsreizen* en *Fusions*, dat uitging van de invloed van andere culturen op onze eigen kunst en cultuur en eventuele versmelting, hetgeen met name verrassende resultaten kan hebben in een klas met gemengde culturele achtergrond. Het Verre Oosten, Afrika, zigeuners, het Caraïbisch gebied, Frankrijk boden

voldoende stof tot nadenken. Het materiaal was traditioneel verdeeld over de verschillende disciplines – waaronder ook dans en theater, twee vakgebieden die op weinig scholen worden verzorgd in de bovenbouw, en toonde, geheel tegengesteld aan de doelstelling van het vak, weinig onderlinge samenhang. Gezien de beperkte tijd die voor het verkorte CKV1-programma werd uitgetrokken – 25 studiebelastingsuren, en de kritiek op het materiaal vanwege het gebrek aan verbanden, namen alle scholen slechts delen van het thema over en bewerkten deze naar eigen inzicht. Het Thijcollege te Oldenzaal koos voor koppeling van vakken om integratie van de vakgebieden te bevorderen en niet te vervallen in een vakgerichte aanpak onder de paraplu van één thema. Het Over Betuwe College in Bommel zag bij de samenstelling van het CKV1-team af van de traditionele vakkenindeling op school en stelde een team samen op grond van belangstelling voor cultuur in brede zin van het woord. Geen vakspecialisten, maar docenten met een open en kritische houding ten aanzien van de diverse kunsten en oog voor en ervaring met de kunstzinnige ontwikkeling van de leerlingen. Hoewel het thema als rode draad door het project liep, vormden de culturele activiteiten in de omgeving het uitgangspunt. Dat CKV1 niet tot de kunstvakken beperkt hoeft te blijven, laat de samenstelling van docententeams op verschillende scholen zien: ook geschiedenis, gymnastiek en godsdienst blijken veelvuldig betrokken bij voorbereiding en uitvoering van het vak.

Ervaringsleren

Naast een korte uiteenzetting van opzet en organisatie van CKV1, waarvan aan het begin van het eerste hoofdstuk een overzichtelijk stappenplan is opge-

nomen, geven de scholen in *Een ontdekkingsreis naar het vreemde* achtereenvolgens inzicht in de keuzes bij de vormgeving en inhoud van het kunstdossier, de plaats van de praktische activiteiten, de toetsingsmogelijkheden en inhoudelijke en didaktische keuzes binnen het thema. Veertien pagina's vol tips en aanbevelingen wijzen de aankomende CKV1 docent op valkuilen en goede ervaringen. Daaruit blijkt vooral dat CKV1 tijdig en veelvuldig, ingeroosterd overleg vraagt. En dat een goede introductie van het vak bij zowel leerlingen als collega's, door middel van informatiefolders, kunstmarkten en mondelinge voorlichting noodzakelijk is. Het ontwikkelen van een visie op CKV1 is eveneens onmisbaar: wat zouden leerlingen moeten leren, wat zouden ze moeten ervaren en hoe pakken we dat het beste aan? Dat veel scholen nog onvoldoende beeld hebben bij het begrip 'ervaringsleren', en daar nog al te vaak slechts het opdoen van ervaringen bij het maken van een product onder verstaan, duidt op grote behoefte aan zowel onderzoek naar goede voorbeelden van ervaringsgerichte didaktiek binnen receptieve sferen als een juiste en genuanceerde uitleg van de term.

Leerlingenpanel

Een van de belangrijkste uitgangspunten voor CKV1 is de leerling. Eigen inbreng in het thema en het kiezen van voorstellingen en tentoonstellingen uit een groot aanbod hebben dan ook de voorkeur boven een dichtgetimmerd onderwerp en een vaststaand cultureel activiteitenprogramma waarbinnen de leerling opdrachten maakt en vragen beantwoordt. Het uitstippelen van eigen routes en vrijheid in het maken van werkstukken bevorderen de motivatie om enthousiast deel te nemen aan CKV1 en meningen en keuzes te beargumenteren. Probleem blijft

natuurlijk, dat lezen we ook in dit verslag op diverse plaatsen, in hoeverre je als docent sturend optreedt. Het samenstellen van een leerlingenpanel lijkt in dit kader dan ook aan te bevelen. Zo'n panel kan in nauw overleg met docenten en deskundigen werkzaam in culturele instellingen of steunfunctie-instellingen komen tot een voorgeselecteerd activiteitenprogramma dat niet alleen aansluit bij het thema, maar ook bij de interesses van jongeren. Leerlingen kunnen daaruit vervolgens een eigen keuze maken. Bezoek aan de schouwburg in de avonden of op zondag zal dan minder bezwaren met zich meebrengen en anderzijds tonen instellingen zich door veelvuldig contact met de school eerder bereid programma-onderdelen naar de middaguren op te schuiven.

Alternatieve kunstdossiers

Diverse bij het project betrokken scholen tonen zich creatief in het bedenken van oplossingen voor problemen en vragen waar collega-instellingen zeer zeker ook mee kampen. Veel gehoord is de kritiek op het kunstdossier dat al snel uitgroeit tot een onhandelbare, dikke ordner, waar bovendien diverse producten niet in kunnen worden opgenomen. Denk maar aan videobanden, muziekcassettes en ruimtelijk vormgegeven werkstukken. Diverse kleurenfoto's tonen alternatieven: zelfgemaakte dozen, bestaande geldkistjes en tassen gemaakt van een oude jeans herbergen logboeken waarin nauwkeurig activiteiten zijn opgenomen, persoonlijke commentaren op kunstuitingen en reflecties op eigen handelen.

Ter afsluiting werden in veel gevallen werkstukken gemaakt, die in een tentoonstelling of podiumproductie aan de andere leerlingen werden gepresenteerd of die als uitgangspunt dienden voor een discussie. Vaak kwam het tot

een (audio-)visuele verbeelding van opgedane indrukken. Terecht merkt een school op dat de tijdsplanning voor praktische activiteiten goed in de gaten moet worden gehouden: CKV1 moet immers niet verworden tot het verlengde van de reguliere kunstvakken, waar het maken van een product doorgaans centraal staat. Juist het verwoorden van impressies, gedachten, afwegingen en meningen vormt een belangrijk onderdeel van het vak.

Cijfermentaliteit

Dat in het verslag geen negatieve opmerkingen zijn opgenomen over de beoordeling van CKV1-leerlingen – ze krijgen immers geen punten, maar moeten het vak ‘naar behoren afronden’ – ligt aan het feit dat de netwerkscholen die cijfers wél hebben toegekend aan diverse onderdelen van het dossier. Slechts een enkele school wist de kunstdossiers met termen als ‘voldoende’ en ‘goed’ te beoordelen door het opstellen van criteria. ‘Volledigheid’, ‘zorgvuldigheid’ en ‘eigen initiatief van de leerling’ werden onder meer aan toetsing onderworpen zonder cijfers te noemen. Samen met het CITO en het SLO zullen de netwerkscholen onderzoeken hoe de cijfermentaliteit in een richting kan worden omgebogen, waarin enthousiasme en culturele betrokkenheid een grotere rol speelt dan een verplicht rapportcijfer.

De projecten zijn uiteindelijk op alle scholen onder zowel docenten als leerlingen geëvalueerd. “Ik heb dit jaar veel opgestoken wat betreft mijn kunstervaringen; vroeger deed ik heel weinig met kunst en interesseerde het mij ook helemaal niet. Ik ging wel eens naar een museum, maar dat was meer omdat het moest. En zeker het Filmhuis en de Harmonie (schouwburg) vond ik heel leuk om eens te bekijken en misschien ga ik er binnenkort wel weer

eens heen. Ik vond die dingen meer wat voor deftige mensen en daar voel ik mij niet zo thuis, maar nu is dat heel anders. Ook het vormen van een mening over iets en het beoordelen vind ik veel gemakkelijker geworden. Dit komt doordat je veel verslagen moet schrijven. Vroeger deed ik daar veel langer over dan nu.” Aldus één van de leerlingen, die zich ervan bewust is geworden dat kunst en cultuur eigenlijk veel dichterbij staan dan hij vóór het project dacht. En dat is toch één van de belangrijke doelstellingen van het vak. Dat er ook veel tijd in ging zitten, vond niet iedere leerling even prettig. Maar die klacht zal deels worden opgeheven als het vak gewoon opgenomen wordt in het rooster.

Een handleiding CKV1

De beschrijving van de netwerkscholen heeft door de kritische houding van de schrijvers, namelijk de teamleiders van de netwerkscholen zelf, niet geleid tot slechts een opsomming van persoonlijke ervaringen en activiteiten. Het biedt een eerste handleiding bij het opzetten van het vak binnen de eigen school, waarbij het verslag kan dienen als discussiemiddel en aanzet tot denken en handelen.

Een ontdekkingsreis naar het vreemde is niet alleen interessant voor toekomstige kunstcoördinatoren, maar ook voor docenten en kunstmentoren die betrokken zijn bij CKV1. Met name het gele katern, een verzameling voorbeelden van materiaal dat aan leerlingen is uitgereikt, geeft de lezer een concreet beeld van de mogelijke vorm en inhoud van bijvoorbeeld een balansverslag, een kunstdossier en een kunstautobiografie. Veel docenten staan juist om dit praktisch materiaal te springen. Voor wie na lezing van het verslag nog niet genoeg informatie denkt te hebben gekregen, is achterin een adressenlijst opgenomen van de betreffende

netwerkscholen. Die zullen dit jaar hun ervaringen op diverse plaatsen in het land uit de doeken doen en zijn inmiddels gestart met de opbouw van regionale netwerken. Het maandelijks overleg gaat intussen door: het experiment mag dan afgelopen zijn, over inhoud, didactiek en organisatie van CKV 1 leven nog de nodige vragen. ■

U kunt *Een ontdekkingsreis naar het vreemde* (1997), onder redactie van H. van Bommel, L. Metzlar en H. van Voorst van Beest, bestellen bij het SLO, specialisten in leerplanontwikkeling. Afdeling verkoop. Postbus 2041, 7500 CA Enschede. Telefoon: (053) 484 03 05.